

Світлана РОМАНЮК, Svitlana ROMANIUK

Варшавський університет, Республіка Польща
University of Warsaw, Poland
ORCID: 0000-0003-0569-7663
e-mail: s.romaniuk@uw.edu.pl

Лариса КОЛІБАБА, Larysa KOLIBABA

Варшавський університет, Республіка Польща
University of Warsaw, Poland
Інститут української мови НАН України, Україна
Institute for Ukrainian Language, The National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7063-5309
e-mail: l.kolibaba79@uw.edu.pl

Олександра АНТОНІВ, Oleksandra ANTONIV

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8114-2486
e-mail: oleksandra.antoniv@lnu.edu.ua

Комунікація професійна: концепція підручника з української мови як іноземної для політиків і дипломатів

Professional Communication: A Textbook Design for Ukrainian as a Foreign Language for Politicians and Diplomats

Abstract

The research paper characterises the theoretical foundations for creating a textbook for teaching professional Ukrainian to foreign students. Based on the material of the textbook *Ukrainian in Diplomacy and Politics*, the need for such a learning tool is substantiated; its structure, thematic content, types of tasks, and principles of selecting illustrative material are analysed. It is noted that the main part of each thematic block consists of authentic texts in Ukrainian, less often in foreign (Polish) languages. The proposed texts and tasks provide a solid foundation for developing speech activity and translation skills in a foreign audience. It is explained that each thematic block is structured in such a way that a user can improve their language competencies at the primary language levels: lexical, mor-

phological, and syntactic. For this purpose, all the texts proposed for study use the most common diplomatic and political terms, professional vocabulary, and grammatical forms and constructions typical of the Ukrainian literary language. The textbook pays particular attention to exercises for developing communicative skills and abilities. All the presented didactic materials are consistent with the norms of the current “Ukrainian Orthography”. A distinctive feature of the textbook is the focus of tasks not only on the development of professional (hard skills) but also on the improvement of soft skills of a modern student.

Keywords: textbook, Ukrainian as a foreign language, text, tasks, professional skills, soft skills, foreign language learning approaches.

У статті схарактеризовано теоретичні засади створення підручника для вивчення фахової української мови студентами-іноземцями. На матеріалі підручника *Українська мова в дипломатії та політиці* обґрунтовано потребу в такому навчальному посібнику, проаналізовано його структуру, тематичне наповнення, типи завдань, принципи добирання ілюстративного матеріалу. Звернено увагу, що основну частину кожного з тематичних блоків становлять автентичні тексти українською, рідше – іноземною (польською) мовами. Запропоновані тексти й завдання до них мають послугувати надійним підґрунтям для розвитку мовленнєвої діяльності та випрацювання навичок перекладу в іноземній аудиторії. Зауважено, що кожен із тематичних блоків побудовано так, щоб користувач мав змогу вдосконалити свої мовні компетенції на основних мовних рівнях: лексичному, морфологічному та синтаксичному. Для цього в усіх запропонованих для опрацювання текстах використано найуживаніші дипломатичні та політичні терміни, фахову лексику, типові для української літературної мови граматичні форми та конструкції. Виняткової уваги в підручнику надано завданням на розвиток комунікативних умінь та навичок. Усі наведені дидактичні матеріали узгоджено з нормами чинного *Українського правопису*. Особливістю підручника є спрямованість завдань не лише на розвиток професійних (hard skills), але й на удосконалення гнучких (soft skills) навичок сучасного студента.

Ключові слова: підручник, українська мова як іноземна, текст, завдання, професійні навички, гнучкі навички, підходи до вивчення іноземної мови.

Матеріали для вивчення української мови як іноземної сьогодні потрібні, як ніколи. 2022 рік став найскладнішим і найтрагічнішим в історії сучасної незалежної України, а українці, як уже неодноразово було раніше, знову вимушено масово емігрували до різних куточків світу. Українська мова дедалі частіше почала звучати в усіх країнах, які відгукнулися прийняти біженців, хоч і раніше дослідники зауважували поширеність української в просторі Європейського союзу¹. Нагадаємо, що у травні 2023 р. українську мову офіційно внесено до системи перекладів Єврокомісії – eTranslation², у якій

¹ Українська мова є третьою за поширеністю неофіційною мовою, якою розмовляють у державах розширеного Європейського Союзу, <https://www.radiosvoboda.org/a/915559.html>, [19.11.2024].

² Безоплатний онлайн-інструмент для перекладу текстів та офіційних документів всіма 24 мовами ЄС.

налічують 24 мови ЄС. Це дає змогу перекладати законодавчі акти ЄС з англійської на українську мову, що, по-перше, сприятиме значно швидшому впровадженню їх у практику, а по-друге, уможливить перекласти мовами країн ЄС українське законодавство.

Ті українці, які тривалий час мешкатимуть за кордоном і дбатимуть про навчання своїх дітей рідною мовою, шукатимуть відповідних посібників і підручників. Натомість іноземці, які планують будувати з Україною міжнародні, дипломатичні, економічні тощо відносини, потребуватимуть навчальних матеріалів іншого ґатунку – таких, що дадуть змогу мовцям, які мають ґрунтовні знання з української мови, опанувати українське фахове мовлення. Саме тому потреба вивчати українську фахову (спеціалізовану) мову як іноземну й завдання створити для цього навчальні посібники, на нашу думку, є надзвичайно актуальними. Прикладами таких підручників для польськомовних студентів є видання, які вже побачили світ завдяки зусиллям академічної спільноти україністики Варшавського університету. Це підручники з мови бізнесу й мови права³.

Автори навчального посібника *Фахова українська мова* слушно зазначають, що практичне опанування фахової української мови передбачає наявність умінь і навичок не лише в комунікативній, а й в інших видах мовної діяльності: аудіюванні, читанні, мовленні, перекладанні, письмі, що дає змогу читати оригінальну літературу за фахом, перекладати її; оформлювати отриману з іноземних джерел інформацію у формі реферату, наукової доповіді, письмового чи усного перекладу, анотації тощо; опанувати основи термінознавства як загальної бази для описування наукової картини світу⁴.

Спробу реалізувати такий підхід зроблено під час випрацювання концепції нового підручника з фахової української мови *Українська мова в дипломатії та політиці*. Його адресовано тим студентам, які прагнуть побудувати своє професійне майбутнє у сфері дипломатії, політики, адміністрування, у позаурядових організаціях тощо, і передусім тим із них, хто вивчає українську мову як іноземну на рівні С2 у закладах освіти Польщі.

Самі студенти підтверджують важливість вивчення фахової мови під час їхнього навчання в університеті, зокрема на україністиці. Це допомагає їм у пошуковій роботі, пов'язаній не тільки зі знанням мови, але й із розумінням суспільно-політичного контексту сучасної України, сприяє подальшому будівництву кар'єри в адміністрації, на дипломатичній службі, у міжнародних і позаурядових організаціях. Ми вже й раніше звертали увагу на зміщення переваг у навчанні мови як іноземної, відновлюючи той факт, що студенти зацікавлені не тільки вивчати іноземну мову, але й пізнавати широкий культурно-суспільний

³ С. Романюк, Л. Колібаба, *Українська мова в бізнесі*, Варшава 2023; С. Романюк, Л. Колібаба, О. Ковач, *Українська мова бізнесу*, Будапешт 2024; О. Borys, M. Jeż, I. Mytnik, *Ukraiński język prawny i prawniczy, cz.1*, Warszawa 2016.

⁴ Л. Васенко, В. Дубічинський, О. Кринець, *Фахова українська мова*, Київ 2008, с. 4.

контекст, у якому певна мова функціонує⁵. Окрім того, ми намагалися використовувати такий підхід у роботі над власними навчальними матеріалами для студентів, які вивчають українську мову як іноземну.

Концепція підручника *Українська мова в дипломатії та політиці* ґрунтована на 12 тематичних блоках, основну частину кожного з яких становлять автентичні тексти українською і рідше – польською мовами. Тематика текстів охоплює зразки інавгураційних промов президентів, виступів депутатів у парламенті, депутатських звернень і запитів, агітаційних промов політиків. Спосіб викладу навчального матеріалу зумовлений потребою якнайзагальніше представити іноземному адресатові сучасну українську адміністративно-політичну сцену та передати особливості дипломатичної справи.

У підручникові вміщено приклади програм політичних партій, постанов Верховної Ради України, законів, наведено зразки політичного документообігу, наприклад оформлення депутатського запиту та депутатського звернення. Окремий розділ присвячено виборчій кампанії, оскільки вибори становлять один із найцікавіших періодів життя суспільства і держави – під час підготування до них звучить чимало цікавих звернень до громади, прихильників та опонентів. Дипломатичні тексти проілюстровано на прикладі дипломатичної ноти (особистої і вербальної), виступу посла, у розділах „Консульські послуги” та „Дипломатичний етикет і протокол” (у двох частинах).

Наведені в підручникові тексти послугували основою для різнотипних мовленнєвих вправ. Кожен тематичний блок побудовано так, щоб користувач мав змогу опанувати всі мовні рівні – передусім лексичний та синтаксичний, а також морфологічний та фонетичний. Відповідно до цього принципу серед завдань, запропонованих охочим вивчити фахову українську мову дипломатії та політики, можна виокремити такі їх основні різновиди: 1) завдання на вивчення фахової термінології; 2) завдання на переклад; 3) завдання на вдосконалення граматичних навичок; 4) завдання на формування ортографічних умінь; 5) завдання на дотримання милозвучності української літературної мови; 6) завдання на розвиток комунікативних умінь та навичок зв'язного мовлення; 7) завдання на вироблення навичок креативного та критичного мислення.

Засадничим принципом підручника *Українська мова в дипломатії та політиці*, подібно до інших навчальних видань такого зразка⁶, є насиченість текстів фаховою лексикою, зокрема й термінологією, та завданнями, що мають на

⁵ М. Замбжицька, С. Романюк, К. Якубовська-Кравчик, *Урахування культурознавчого напрямку при укладенні підручників із української мови як іноземної* [в:] „Мова: класичне – модерне – постмодерне”, вип. 6, 2020, с. 171; І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк, *Розвиток мовних компетенцій студентів кафедри україністики Варшавського університету* [в:] Г. Мацюк, І. Митнік, О. Новікова (ред.), *Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика*, ч. 1, Варшава–Львів–Мюнхен 2019, с. 43–56.

⁶ С. Романюк, Л. Колібаба, *Op. cit.*; С. Романюк, Л. Колібаба, О. Ковач, *Op. cit.*

меті допомогти іноземцям таку спеціалізовану лексику опанувати й навчитися використовувати в українськомовній практиці.

Завдання на вивчення фахової термінології (як загальнонаукової, так і вузькоспеціалізованої) послідовно наведено в кожному тематичному блоці, причому вони неоднакові за змістом і рівнем складності: від пошуку тлумачення значення того чи того терміна або незрозумілої лексеми в запропонованому навчальному тексті чи довідковій літературі (напр.: *З'ясуйте за словником значення слів звернення і запит* (див.: Тема 5); *Користуючись пошуковиком, з'ясуйте значення таких слів і словосполучень* (див.: Тема 1); *Поясніть значення абревіатур, слів та словосполучень, найчастіше вживаних у промовах сучасних політичних діячів. За потреби скористайтесь з довідкових джерел та інтернету* (див.: Тема 2); *Випишіть із довідкових джерел значення термінів* (див.: Тема 8) та ін.) до спроби самостійно витлумачити певне поняття, явище і под., сформулювати визначення (пор.: *Поясніть, як Ви розумієте виділені словосполучення і речення* (див.: Тема 3, 4); *Сформулюйте визначення агітаційної промови, доповнивши речення потрібною інформацією. Скористайтесь словами з довідки* (див.: Тема 4); *Спробуйте самостійно дати визначення передвиборчої програми, окреслити її мету, причини укладання, цільову аудиторію та основні питання, які вона має відображати* (див.: Тема 9); *Спробуйте самостійно записати тлумачення до слів і словосполучень* (див.: Тема 11) та ін.) або заповнити порівняльну таблицю з ознаками певного термінопоняття (*Заповніть порівняльну таблицю „Особиста нота – вербальна нота”* (див.: Тема 6) і под.).

Одночасно з вивченням фахової термінології політики та дипломатії студентам запропоновано завдання, що передбачають опрацювання інших груп політичної та дипломатичної лексики – переважно паронімів (*З'ясуйте значення паронімів за сайтом „Словник.UA”. Складіть із цими словами речення* (див.: Тема 1, 9)) чи синонімів (*Випишіть синоніми. Із трьох з них складіть речення* (див.: Тема 4)).

Значну частину навчальних матеріалів нового підручника становлять **завдання на переклад**. Такий підхід ми й раніше використовували у своїх працях⁷. Він дає змогу студентам опанувати мовні паралелі – схожі чи подібні конструкції в українській і польській мовах, опанувати розбіжності в термінології, а передусім – спробувати свої сили під час перекладу фахових текстів із польської мови на українську й навпаки – з української мови на польську. Переконані, такі вміння й навички знадобляться іноземцям у подальшій мовній практиці.

У підручникові вміщено кілька різнотипних завдань, мета яких – розвивати навички перекладу. Це завдання, що передбачають як звичайний текстовий письмовий переклад, так і модифіковані вправи, наприклад вибіркового перекладу і представлення основного матеріалу. Такі завдання наведено почергово,

⁷ Ibidem.

щоб уникнути однотипності, крім того, їх подано не надто багато. Цінним, на нашу думку, є завдання **прослухати виступ посла Василя Зварича польською мовою**, а потім **записати українською ключові тези цього виступу** (див.: Тема 3).

У першому розділі студентам-іноземцям запропоновано виконати завдання, що є, як нам здається, одним із найпростіших, адже воно передбачає **перекласти українською мовою уривок листа-послання Президента Республіки Польщі**, який не містить фахової термінології, але відповідає зразкам офіційних промов, пор.:

Magnificencje Państwo Rektorzy!

Wysokie Senaty!

Szanowne Panie i Szanowni Panowie Profesorowie!

Drodzy Studenci!

U progu nowego roku akademickiego pragnę przekazać Państwu serdeczne pozdrowienia oraz życzenia wielu nowych sukcesów. Z nowymi siłami podejmują Państwo dzieło gromadzenia, przetwarzania i przekazywania wiedzy – czyli umacniania jednego z głównych fundamentów pomyślności Rzeczypospolitej i naszej obywatelskiej wspólnoty, a w szerszej perspektywie – także całej ludzkości. Niech owocny udział w pełnieniu tej misji będzie dla każdego z Państwa źródłem satysfakcji i poczucia osobistego spełnienia (див.: Тема 1).

Подальші вправи на переклад ускладнено тим, що тексти містять фахову лексику чи типові агітаційні конструкції, характерні для політичного дискурсу, як, скажімо, звернення Президента Республіки Польща з нагоди виборів у державі, пор.:

Drodzy Rodacy, Szanowni Państwo!

W niedzielę zdecydujemy o tym, jak będzie wyglądała Polska. Pokolenia Polaków walczyły o to, żeby móc samemu decydować o najważniejszych dla naszej Ojczyzny sprawach. Dziś jest to naszym prawem i przywilejem. Dlatego udział w wyborach do Sejmu i Senatu, wybór naszych przedstawicieli jest tak niezwykle istotny! (див.: Розділ 8).

Лексично складним за кількістю та семантичним наповненням спеціальної лексики вважаємо завдання з розділу 10 – **перекласти текст, пов'язаний із наданням консульських послуг, із польської на українську мову**:

W celu zarezerwowania wizyty w Konsulacie Generalnym RP we Lwowie należy dokonać rejestracji w systemie e-Konsulat (www.e-konsulat.gov.pl).

Rejestracja wizyt w systemie e-Konsulat dotyczy spraw: wizowych i Karty Polaka. Po zarejestrowaniu się należy – dla pewności – wydrukować potwierdzenie umówienia wizyty na wybrany przez Państwa dzień i godzinę (див.: Розділ 10).

Завдання на переклад продумано так, щоб студенти могли вдосконалювати вміння перекладати не лише із польської мови на українську, а й з української мови на польську, напр.: **Прочитайте уривок передвиборчої програми партії „Європейська солідарність”. Перекладіть виділені словосполучення польською**

мовою або **Перекладіть польською мовою уривки двох передвиборчих програм, що стосуються освіти** (див.: Тема 9) чи **Проаналізуйте текст заяви про взяття на консульський облік. Перекладіть польською мовою подані нижче конструкції** (див.: Розділ 10) та ін.

Наявні в підручникові *Українська мова в дипломатії та політиці* і комбіновані завдання, мета яких – поєднати розвиток перекладацьких умінь та навичок із граматичними (пор.: **Поставте слова в дужках у правильній граматичній формі та перекладіть їх польською мовою** (див.: Теми 1, 6, 8, 10, 12 та ін.)) чи лексичними (пор.: **Як Ви розумієте виділені конструкції? Перекладіть їх польською мовою** (див.: Тема 11)).

У **завданнях на вдосконалення граматичних навичок** увагу сконцентровано передусім на опануванні іноземцями граматичних особливостей української літературної мови: закономірностей синтаксичного зв'язку керування, яке відрізняється в українській та польській мовах (**Оберіть правильну форму керування. Уведіть конструкції в речення. Перекладіть їх польською мовою: вживати (заходи / заходів); звертатися (за допомогою / по допомогу)** (див.: Тема 10)), уживання займенників їх або їхній (їхня, їхнє, їхні), що часто становить труднощі для мовців, пор.: **Розкрийте дужки, обравши їх або їхній (їхня, їхнє, їхні): Представники держав – (їх / їхні) _____ представники. Відповідальність депутатів – (їх / їхня) _____ відповідальність. Іноземні посли прибули до України. Ознайомлення (їх / їхнє) з пам'ятками культури тривало довго. Думка виборців – (їх / їхня) _____ думка** (див.: Тема 12).

Іноземці досить часто мають труднощі із відмінюванням слів в українській літературній мові. Зокрема, проблему під час офіційно-ділового спілкування може спричиняти використання повних офіційних назв країн, утворених із родової назви *республіка* та індивідуальної, переважно іменникової назви, на зразок *Республіка Польща, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Федеративна Республіка Німеччина* та ін. Уживаючи такі назви, мовці часто відмінюють слово *республіка* і не змінюють наступне слово у формі жіночого або чоловічого роду, тоді як уживання другого іменникового слова в називному відмінку в зазначених назвах країн порушує морфологічну норму сучасної української літературної мови, відповідно до якої відмінювані повнозначні слова потрібно відмінювати, тобто українською правильно вживати так: **Прибути до Республіки Польщі; Підписати угоду з Республікою Молдовою; Побувати в Республіці Болгарії; Потрапити до Федеративної Республіки Німеччини** та ін. На цю граматичну особливість української літературної мови також звернено увагу в підручникові *Українська мова в дипломатії та політиці* у мовному коментарі К. Г. Городенської „У Республіці Польща чи Республіці Польщі?”⁸ (див.: Тема 2), після якого, відповідно до концепції цього навчального видання, його користувачам запропоновано потренуватися у відмінюванні таких назв, пор.:

⁸ К. Городенська, *Українське слово у вимірах сьогодення*, Київ 2019, с. 44–45.

Запишіть словосполучення, розкривши дужки: *Мешкати в (місто Познань) Оселитися в (місто Львів) Милуватися (річка Вісла) Приїхати до (Республіка Болгарія) Опинитися в (село Нагуєвичі) Потрапити до (Федеративна Республіка Німеччина) (див.: Тема 2).*

Загалом майже кожен тематичний блок підручника містить завдання на творення граматичних форм слів різних частин мови (не лише іменників, а й дієслів, прикметників, займенників, числівників), які згідно з авторським задумом мають на меті посприяти опануванню користувачами-іноземцями граматичних особливостей української літературної мови та формуванню в них навичок правильного літературного формо- та слововживання. Повторення відомостей із граматики оперте на комунікативний принцип, за якого для вставлення граматично правильної форми залучено текст, а не окремі речення.

У новому підручнику з української фахової мови дипломатії і політики також наявні **завдання на формування у студентів-іноземців орфографічних умінь**, напр.: **Запишіть словосполучення відповідно до правил українського правопису:** *П/президент України, П/президент Польщі, В/верховна Р/рада України, Н/національна Г/гвардія, З/збройні С/сили України, К/конституція України, Г/голова В/верховної Р/ради, Н/народний Д/депутат, П/парламент України* (див.: Тема 2); **Прочитайте текст. Відповідно до правил виділені слова запишіть із великої чи з малої літери** (див.: Тема 7); **Запишіть відповідно до норм української орфографії** (див.: Тема 8); **Утворіть форму родового відмінка однини поданих іменників. За потреби скористайтеся з „Українського правопису” та сайту „Словник.UA”. Поясніть, які зі слів мають паралельні закінчення -А / -У та чому** (див.: Тема 7); **Доповніть наведені вище правила скорочень слів правилами із чинного „Українського правопису”. Законспекуйте § 62 „Графічні скорочення”** (див.: Тема 9); **Прочитайте уривок із Положення про державний протокол та церемоніал України. Оберіть правильне написання великої / малої літери** (див.: Тема 11). Зауважимо, що всі дидактичні матеріали узгоджено з нормами редакції чинного *Українського правопису* (2019).

Різновидом завдань на формування орфографічних умінь і навичок є **завдання на дотримання милозвучності української літературної мови**. Суть таких завдань полягає в тому, щоб навчити студентів-іноземців під час користування усною і писемною українською літературною мовою чергувати в мовному потоці голосні та приголосні звуки, уникати їх нагромаджень та збігів задля легкої, розбірливої вимови, тобто милозвучності. Це передусім завдання, що стосуються правильного чергування у / в, напр.: **За текстом чинного „Українського правопису” ознайомтеся з правилами вживання прийменників У та В (с. 25–28)** (див.: Тема 5); **Відповідно до цих правил у наведених реченнях уставьте У чи В** (див.: Тема 6) і под.

Виняткового значення в підручнику *Українська мова в дипломатії та політиці* надано **завданням на розвиток комунікативних умінь та навичок**

зв'язного мовлення – виголошенню усних текстів певних жанрів, висловленню комунікативних намірів, написанню фахових текстів. Значну увагу зосереджено на опануванні студентами навичок ораторського мистецтва – умінні правильно підготувати виступ посла чи успішно виголосити політичну або агітаційну промову.

Авторки підручника запропонували завдання на розвиток як монологічного (підготовленого: *Підготуйте коротке повідомлення на одну з тем: „Організація прийомів”, „Етикет запрошення та відмова від нього”, „Перебування на прийомі”, „Якщо Ваш гість дотримується дісти”, „Прийом гостей удома”, „Візит іноземних гостей”* (див.: Тема 12) і непередготовленого: *Уявіть, що ви балотуєтеся до Студентського парламенту університету. Спробуйте виголосити промову-експромт перед Вашими одногрупниками й переконати їх обрати саме Вас* (див.: Тема 5)), так і діалогічного мовлення (*Мовна гра „Постав запитання”. – Прочитайте текст. Сформулюйте 5–7 запитань до нього і поставте одне з них будь-кому зі своїх одногрупників. Той, відповівши на запитання, має поставити своє запитання іншому учасникові гри. І так по черзі. Запитання не мають повторюватися.* (див.: Тема 5)).

Популярний останніми роками STEM-підхід, характерний переважно для технічних і природничих наук, добре припасований і для викладання української мови як іноземної. Саме врахування конкретної реальної ситуації (напр.: *Уявіть, що Ви даєте інтерв'ю УКРІНФОРМ. Розіграйте з колегою діалог про те, як відбуваються президентські / парламентські вибори в Польщі. Використайте мовні вислови критикування, схвалення, обурення, сумніву, захоплення* (див.: Тема 8)) дає змогу підготувати фахівця із сильними мовними, мовленнєвими та комунікативно-діяльнісними компетенціями. Цьому ж завданню підпорядковано вправу зі створення реального „продукта” – офіційного листа з певними комунікативними намірами, пор.: *Проаналізуйте мовні формули, характерні для етикету дипломатичного листування. Складіть текст приватного листа, листа-подяки або листа-запрошення з нагоди будь-якої події, використавши ці формули* (див.: Тема 11).

Проблемно-орієнтований підхід спрямований на виявлення реальної проблеми та пошук оптимальних шляхів її розв'язання. Він мотивує студентів досліджувати дискусійні чи маловідомі питання, залучати думку фахівців для формулювання власної позиції. Такий підхід застосовано в завданнях на зразок: *Дослідіть самостійно, що таке Київський безпековий форум* (див.: Тема 8) або *Знайдіть у наведеному фрагменті виступу власні назви. Як Ви гадаєте, чому деякі з них написано з малої літери? Дослідіть ставлення Національної комісії зі стандартів державної мови та Інституту української мови до такого написання. З'ясуйте, чи в „Українському правописі” порушено ці питання* (див.: Тема 2).

Технічний прогрес і зміни в підходах до викладання дають змогу використовувати під час створення сучасних підручників новітні технології. Так, про-

слухати, прочитати, подивитися на відібраний матеріал можна за допомогою QR-кодів. А пораду використати штучний інтелект узято, наприклад, за основу роботи у групах: ***Ознайомтеся з пріоритетними завданнями партії „Удар”. Попрацюйте з Chat GPT: дослідіть, якою має бути структура передвиборчої програми політичної партії. Чи всі частини відображені в передвиборчій програмі партії „Удар”? Відповідь аргументуйте*** (див.: Тема 9).

Ми свідомі всіх загроз, які може спричинити використання штучного інтелекту в студентській аудиторії, проте вважаємо, що правильно поставлене завдання на використання сучасних застосунків і подальший аналіз та обговорення результатів такої праці дасть змогу студентів оцінити переваги та недоліки штучного інтелекту.

Загалом у новому підручникуві *Українська мова в дипломатії та політиці* кожен користувач знайде для себе оптимальний формат роботи: індивідуально чи у групі, використовуючи опрацьовану літературу чи аналізуючи та оцінюючи мовний продукт, створений штучним інтелектом.

Метамова формулювання завдань до вправ містить як спонукальні, так і питальні речення, націлені на розвиток важливих навичок ХХІ ст., зокрема критичного мислення. До завдань на вироблення навичок критичного мислення належать, наприклад, такі: ***Ознайомтеся з характеристикою політичних промов за підручником Любові та Оксани Мацько „Риторика”. Оберіть один з уривків промови для аналізу. Які з названих рис є в тексті? Наведіть приклади*** (див.: Тема 1) або: ***Ознайомтеся зі способами виголошення промов. Який із них використовують для виголошення політичних та дипломатичних промов? Обґрунтуйте свою думку*** (див.: Тема 2).

Виробленню у студентів навичок креативного мислення сприяють завдання, побудовані на мовних іграх, як-от використанні слова **УДАР** як гасла реклами виборчої кампанії (*УДАР-имо по безробіттю серед молоді. УДАР-имо по руйнуванню сфери освіти, медицини та спорту та ін.*). Студентам запропоновано виявити творчі здібності й запропонувати свою мовну модель для іншої рекламної кампанії.

Традиційні з погляду методики викладання мови вправи врізноманітнено завданнями в тестовій формі. Їх можна поділити на тести з альтернативним вибором, тести множинного вибору та тести на відповідність. Тести альтернативного вибору („правда” / „неправда”) для рівня С2 ускладнено ще одним варіантом відповіді: „немає інформації”, пор.: ***Ознайомтеся з фрагментом Виборчого кодексу України. Заповніть таблицю*** (див.: Тема 8).

Завдання множинного вибору характеризуються складністю. Так, читаючи текст, треба заповнювати пропуски вилученими уривками (не словом), серед яких наявні фрази, що починаються однаково, а це вже передбачає вищий рівень комунікативної компетенції: ***Прочитайте фрагмент виступу політика у Верховній Раді України. Доповніть текст вилученими уривками. Відповіді запишіть у таблиці*** (див.: Тема 2).

Для прикладу наводимо лише варіанти (без самого тексту):

- А) де б'ється серце незалежної, демократичної України;
- Б) як ви переможете російського окупанта;
- В) бо Польща надала Україні підтримку;
- Г) яка майже 90 днів чинить героїчний опір варварській агресії;
- Г) що саме так і буде;
- Д) що Польща дала Україні величезну кількість танків;
- Е) щоб підтримати Україну;
- Є) що Україна повинна мати підтримку вільного світу;
- Ж) як герой вірша великого Івана Франка;
- З) дорогий друже Володимире;
- И) щоб ви знали.

Тестові завдання на встановлення відповідності дають змогу перевірити детальне розуміння прочитаного, пор.: **Ознайомтеся з вимогами до текстів нормативно-правових актів. Посядняйте початок і кінець речення. Відповідь запишіть у таблиці...** (див.: Тема 7).

Важливим, на нашу думку, є не лише повторення й удосконалення мовного матеріалу на рівні С2, а й реальний аналіз структури текстів різних жанрів. Завдання такого зразка представлені вправами як на теоретичне осмислення побудови текстів (**Прочитайте фрагмент виступу посла. Зверніть увагу на структуру тексту. Чи відрізняється вона від структури інших публічних виступів?** (див.: Тема 3)), так і практичне застосування отриманих знань (**Розташуйте структурні елементи депутатського звернення (запиту) у послідовності, передбаченій у вимогах до оформлення цих документів** (див. зразок вище), **зазначивши праворуч у кружечку номер (від 1 до 8)** (див.: Тема 5)) та аргументоване пояснення вибору студента (**Розташуйте частини тексту Постанови (А–Ж) у правильній послідовності (1, 2, 3...)**). Обґрунтуйте відповідь (див.: Тема 5)).

У підручникові *Українська мова в дипломатії та політиці* зроблено спробу віддзеркалити новітні тенденції у сфері мовознавства. Студентам запропоновано проаналізувати нововведення щодо творення і вживання фемінітивів: **Скориставшись зі словника фемінітивів, доберіть до іменників чоловічого роду, що є назвами осіб за професією чи родом заняття, форми жіночого роду** (див.: Тема 10).

З огляду на ще одну тенденцію, що набула значного поширення в сучасній мовній практиці й зумовлена глобалізаційними впливами, активними запозиченнями до лексики та галузевих терміносистем української літературної мови з інших мов, авторки подбали про збереження питомого українського лексичного фонду слів, увівши до підручника відповідні завдання, пор.: **Доберіть українські відповідники до іноземних слів: пріоритет –, корупція –, гарант –, меморандум –, агресор –, компроміс –, узурпація –, модернізація –**

(див: Тема 1); *конфіденційний* – _____, *консультативний* – _____, *експлуатація* – _____, *імміграція* – _____, *еміграція* – _____ (див.: Тема 10).

Труднощі, що поставали під час створення підручника, пов'язані насамперед із тим, щоб відшукати і запропонувати для опрацювання студентам, які вивчають фахову українську мову, якісні українські тексти. Як відомо, офіційно-діловий стиль української літературної мови внаслідок ідеологічних чинників зазнав потужного впливу російської мови, унаслідок чого офіційно-ділові, зокрема й законодавчі, дипломатичні, політичні і под. тексти, написані українською мовою, рясніють скалькованими з російської мови лексемами, граматичними формами та синтаксичними конструкціями. Оскільки в підручниках потрібно подавати взірцеві з погляду мовного оформлення навчальні матеріали, то всі тексти, використані як матеріали для вправ, було оцінено щодо їхньої відповідності нормам сучасної української літературної мови й відібрано з-поміж них ті, що цих норм не порушують.

Такі принципи добирання фактичного матеріалу для тренувальних вправ дали змогу, з одного боку, виокремити типові помилки, яких найчастіше припускаються мовці під час написання дипломатичних та політичних текстів, а з іншого – запобігти таким помилкам, увівши до підручника мовні консультації провідних лінгвоукраїністів – І. Р. Вихованця, О. Д. Пономарева, К. Г. Городенської та ін. Коментарі щодо актуальних мовознавчих проблем марковано за допомогою гасел „Візьміть до уваги!” або „Ознайомтеся з лінгвістичними увагами до виділеного слова”, причому концепцію підручника вибудовано так, щоб його користувачі після ознайомлення з мовознавчою інформацією одразу мали змогу застосувати отримані знання на практиці й випрацювати навички правильного формо- та слововживання.

Наприклад, щоб застерегти студентів від уживання не властивих граматичному ладові сучасної української літературної мови активних дієприкметників на *-учий* (*-ючий*), у підручнику вміщено консультацію І. Р. Вихованця „*Бажаючий, керуючий, початкуючий, працюючий, співаючий...*”⁹, після якої для закріплення теоретичних відомостей подано тренувальне завдання: *Замініть не властиві українській мові активні дієприкметники правильними відповідниками: Бажаючи взяти слово – Виступаючий у парламенті – Головуючий на засіданні – Завідуючий катедри – Пануюча думка – Кажучий промову – Діюче законодавство – Пояснююча записка – Працююче населення – (див.: Тема 3).*

Або: під впливом російської мови в українській мовній практиці набула поширення аналітична сполука „давай (давайте) + дієслово у формі майбутнього

⁹ І. Вихованець, *Розмовляймо українською: мовознавчі етюди*, Київ 2012, с. 24–25.

часу” на зразок *давай (давайте) зробимо, давай (давайте) поговоримо, давай (давайте) поїдемо, давай (давайте) почнемо, давай (давайте) подумаємо, давай (давайте) згадаємо* і под. замість нормативної дієслівної форми І особи множини наказового способу на *-мо, -імо* (пор.: *зробімо, поговорімо, поїдьмо, почнімо, подумаймо, згадаймо* та ін.), якою мовець спонукає себе та інших до спільної дії і яка, за висновками мовознавців, становить граматичну специфіку української літературної мови. Саме тому, щоб запобігти мовним помилкам, у підручникові подано мовну консультацію І. Р. Вихованця „**У нашій мові – ні! – не маємо отого «Давайте заспіваємо!»**”¹⁰, а після неї – завдання: *За зразком утворіть від наведених нижче дієслів форму спонукання до дії. Складіть із ними речення* (див.: Тема 4).

Для того, аби полегшити студентам-іноземцям опанування семантичних розбіжностей між іменниками *взаємини, відносини, відношення, ставлення і стосунки*, з-поміж яких у сучасному мововжиткові під впливом російської мови найактивніше використовують *відношення*, у Темі 6 спочатку наведено мовні коментарі О. Д. Пономарева („**Взаємини, відносини, відношення, ставлення і стосунки**”¹¹) та І. Р. Вихованця („*Ох, слово... слово те відношення до тексту входить без запрошення*”¹²), а потім на закріплення запропоновано завдання: **Доповніть словосполучення іменниками взаємини, відносини, відношення, ставлення, стосунки: міжнародні, дипломатичні, економічні, політичні, міждержавні, особисті, дружні, людські, суспільні, відсоткові, синтаксичні** (див.: Тема 6).

В офіційно-ділових текстах замість типових для граматичного ладу української мови активних конструкцій чи безособових речень із дієсловами на *-но, -то* широко вживані нетипові для української мови пасивні конструкції з дієсловами на *-ся* на взір: Законом *передбачається*, що ... замість Закон *передбачає*, що ...; Внутрішні документи *оформляються* на папері стандартного формату замість Внутрішні документи *потрібно оформляти* на папері стандартного формату та ін. Щоб допомогти студентам-іноземцям опанувати цю синтаксичну особливість української літературної мови, у підручникові подано „Пам’ятку про вживання пасивних конструкцій”¹³ і завдання: *Спробуйте замінити підкреслені в тексті Конституції дієслова на -ся граматично правильними конструкціями* (див.: Тема 7), *Замініть підкреслені слова їхніми граматично правильними формами* (див.: Тема 8).

¹⁰ *Ibidem*, с. 50–51.

¹¹ О. Пономарів, *Українське слово для всіх і для кожного*, Київ 2013, с. 344–345.

¹² І. Вихованець, *Op. cit.*, с. 41.

¹³ М. Калько, В. Калько, І. Погрібний, *Мовна екологія академічного повсякдення: словник-довідник*, Черкаси 2019, с. 350.

Оскільки специфічною морфологією рисою української мови є використання іменників, які є звертаннями або входять до складу звертань, у формі кличного відмінка, важливо сформулювати в тих, хто вивчає фахову українську мову, потребу й уміння утворювати граматично правильні форми звертань, зокрема й у політичному та дипломатичному дискурсах. З огляду на це в підручнику *Українська мова в дипломатії та політиці*, покликаючись на чинний правописний кодекс України, зроблено зауваги щодо правил творення й писання таких граматичних форм (див.: Тема 6: **Візьміть до уваги!** Відповідно до чинного „Українського правопису” у звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка мають **обидва слова**: *добродію бригадире, пане лейтенанте*¹⁴. Під час дипломатичного спілкування друге слово у складі таких звертань узвичаєно писати з великої літери: *пане Президенте, пане После, пане Консуле, пане Міністре, пане Голово* та ін.) і запропоновано завдання, що передбачають вправлення у творенні та обґрунтованому використанні різнотипних форм звертань, пор.: **Утворіть звертання:** *Пан Іван – Пані Леся – Депутат Гнатенко – Депутатка Олійник – Пан директор – Микола Григорович – Леся Вікторівна – Голова Верховної Ради – Директор департаменту –* (див.: Тема 5); **Підкресліть у наведеному списку звертань ті, які прийнятні для дипломатичного спілкування:** *Андрію Петровичу! Батьку! Брату! Шановний пане После! Вельмишановне зібрання! Високоавторитетні члени міжнародної спільноти! Ганнусю! Вікторе! Високостойне товариство! Високоповажаний пане! Гнатенку! Пане Олеже! Пані Скирдо! Пане Коваленку! Добірне товариство! Високоповажна пані! Дорогий приятелю! Дружинонько! Душе моя! Ігорю! Надзвичайний і Уповноважений Пане После! Любий друже! Любі друзі! Миле панство! Високостойна громадо!* (див.: Тема 6).

Дипломатичне та політичне спілкування передбачає різні форми, серед яких – листування, підготування депутатських запитів і под. Правила оформлення окремих частин ділових листів і документів у різних культуромовних традиціях неоднакові. Імовірно, під впливом західноєвропейської практики сучасні мовці неправильно оформлюють прикінцеву частину в листах та деяких інших документах, написаних українською мовою. Саме тому в підручнику *Українська мова в дипломатії та політиці* наведено мовну консультацію К. Г. Городенської „**Про розділовий знак після 3 повагою**”¹⁵, після якої запропоновано скласти коротке депутатське звернення (див.: Тема 5), обов’язковим складником якого є використання етикетної формули *3 повагою*.

Під час апробування матеріалів, які лягли в основу підручника для вивчення фахової мови *Українська мова в дипломатії та політиці*, ми переконалися,

¹⁴ *Український правопис*, Київ 2019, с. 124.

¹⁵ К. Городенська, *Op. cit.*, с. 194–195.

що цільова аудиторія підручників з української мови як іноземної – студенти вишів – позитивно ставляться до того, щоб їх навчали іноземної мови максимально наближено до її реального вияву. І робити це варто не лише описово, а й безпосередньо – на прикладах автентичних текстів, мінімально зредагованих – так, щоб той, хто вивчає мову, розумів її носіїв. Труднощі в опануванні фахової мови постають не лише перед іноземцями, а й перед тими, для кого мова, що її вивчають, є рідною. Саме тому іноземному студентові важливо продемонструвати не тільки відмінні, а й подібні риси, які допоможуть йому швидше й краще опанувати чужу мову. Сподіваємося, що потреба в підручниках такого зразка не зникне, а оновлені чи нові праці відображатимуть реалії та передаватимуть актуальні тенденції розвитку мови й суспільства.

Вивчаючи фахову українську літературну мову в іноземній аудиторії, зокрема мову політики та дипломатії, потрібно надавати перевагу завданням, скерованим на опанування національної специфіки кожного зі структурних рівнів української літературної мови на тлі інших слов'янських мов, що сприятиме утвердженню та розбудові взірцевої професійної української мови.

LITERATURA / REFERENCES

- Васенко Л., Дубічинський В., Крimeць О., *Фахова українська мова*, Київ 2008. [Vasenko L., Dubičins'kij V., Krimec' O., *Fahova ukraïns'ka*, Kiïv 2008.]
- Вихованець І., *Розмовляймо українською: мовознавчі етюди*, Київ 2012. [Vichovanec' Ĭ., *Rozmovlájmo ukraïns'koï: movoznavčî etûdi*, Kiïv 2012.]
- Городенська К., *Українське слово у вимірах сьогодення*, Київ 2019. [Godens'ka K., *Ukraïns'ke slovo u vimîrah s'ogodennâ*, Kiïv 2019.]
- Замбжицька М., Романюк С., Якубовська-Кравчик К., *Урахування культурознавчого напрямку при укладенні підручників із української мови як іноземної* [в:] „Мова: класичне – модерне – постмодерне”, вип. 6, 2020, с. 171–186. [Zambžic'ka M., Romanûk S., Âkubovs'ka-Kravčik K., *Urahuvannâ kul'turoznavčogo naprâmu pri ukladenni pidručnikîv îz ukraïns'koï movi âk înozemnoï* [v:] „Mova: klasične – moderne – postmoderne”, vip. 6, 2020, s. 171–186.]
- Калько М., Калько В., Погрібний І., *Мовна екологія академічного повсякдення: словник-довідник*, Черкаси 2019. [Kal'ko M., Kal'ko V., Pogribnyj Ĭ., *Movna ekologîâ akademičnogo povsâkdennâ: slovník-dovidnik*, Čerkasi 2019.]
- Кононенко І., Митнік І., Романюк С., *Розвиток мовних компетенцій студентів кафедри україністики Варшавського університету* [в:] Г. Мацюк, І. Митнік, О. Новікова (ред.), *Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика*, ч. 1, Варшава–Львів–Мюнхен 2019, с. 43–56. [Kononenko Ĭ., Mitnik Ĭ., Romanûk S., *Rozvitok movnih kompetencij studentiv kafedri ukraïnistiki Varšavs'kogo universitetu* [v:] G. Macûk, Ĭ. Mitnik, O. Novikova (red.), *Mova v suspil'stvi: semantika, sintaktika, pragmatika*, č. 1, Varšava–L'viv–Mûnhen 2019, s. 43–56.]

Пономарів О., *Українське слово для всіх і для кожного*, Київ 2013. [Ponomariv O., *Ukraińs'ke slovo dlâ vsiĥ i dlâ koŭnogo*, Kiïv 2013.]

Романюк С., Колібаба Л., *Українська мова в бізнесі*, Варшава 2023. [Romanûk S., Kolibaba L., *Ukraińs'ka mova v biznesi*, Varšava 2023.]

Романюк С., Колібаба Л., Ковач О., *Українська мова бізнесу*, Будапешт 2024. [Romanûk S., Kolibaba L., Kovač O., *Ukraińs'ka mova biznesu*, Budapešt 2024.]

Українська мова є третьою за поширеністю неофіційною мовою, якою розмовляють у державах розширеного Європейського Союзу, <https://www.radiosvoboda.org/a/915559.html>, [19.11.2024]. [*Ukraińs'ka mova ê tret'ou za poširenistû neoficijnoû movoû, jakoû rozmovlâût' u derŭavah rozšyrenogo Êvropejs'kogo Souzu*, <https://www.radiosvoboda.org/a/915559.html>, [19.11.2024].]

Український правопис, Київ 2019. [*Ukraińs'kij pravopis*, Kiïv 2019.]

Borys O., Jeŭ M., Mytnik I., *Ukraiński jêzyk prawny i prawniczy*, cz. 1, Warszawa 2016.

Романюк Світлана – доктор габілітована, професор Варшавського університету, викладач Інституту україністики Варшавського університету.

Колібаба Лариса – кандидат філологічних наук, ад'юнкт Інституту україністики Варшавського університету, старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України.

Олександра Антонів – старший викладач катедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.